

PROGRAM NAUCZANIA

WŁASNA HISTORIA I KULTURA

(KASZUBY)

Klasy IV-VI (Etap II)

I. Metryczka programu

Program jest przeznaczony do nauczania przedmiotu *Własna historia i kultura* dla uczniów pobierających naukę języka kaszubskiego i innych zainteresowanych tematyką kaszubską. Przeznaczony do realizacji na II etapie nauczania, zgodnie z rozporządzeniem MEN w tej sprawie – w klasie V.

Autorzy programu:

Zespół nauczycieli języka kaszubskiego i historii szkół podstawowych powiatu kartuskiego i kościerskiego.

Podstawy przygotowania programu:

Treści programowe przedmiotu *Język kaszubski* zapisane w jego podstawie programowej, łączące się tematycznie z kulturą, historią, geografiami i przyrodą regionu.

Opinia o programie:

Autorzy potwierdzają zgodność przygotowanych celów, zadań i treści *Programu* z założeniami nowej podstawy programowej.

W imieniu Zespołu nauczycieli
doradca metodyczny
Danuta Pioch

II. Cele ogólne

1. Poznanie własnego dziedzictwa kulturowego oraz jego uniwersalnych wartości narodowych, ogólnoludzkich.
2. Aktywny udział dziecka w życiu rodziny, wsi i regionu.
3. Wzmocnienie związków kulturowych, historycznych ze swoją „małą Ojczyzną”

III. Cele szczegółowe

Uczeń:

1. Poznaje twórców i zabytki kultury duchowej i materialnej Kaszub.
2. Poznaje ważniejsze etapy historyczne dziejach Kaszub.
3. Aktywnie uczestniczy w wydarzeniach kulturowych
4. Pogłębia wiedzę o historii i kulturze własnego regionu.
5. Zbiera informacje nt. najbliższych miejscowości i osób zasłużonych dla regionu.
6. Pogłębia wiedzę dotyczącą kultury materialnej Kaszub.
7. Dostrzega i ocenia wartości tkwiące kulturze duchowej.
8. Poznaje różnorodne teksty literackie
9. Opowiada w oparciu o legendy/ bajki, najdawniejsze dzieje Kaszub i Pomorza.
10. Korzysta z różnorodnych zasobów i urządzeń medialnych.

IV. Zadania szkoły

1. Szkoła umożliwia poznanie historii własnego regionu- Kaszub
2. Szkoła umożliwia poznanie kultury materialnej i duchowej Kaszub
3. Szkoła organizuje dodatkowe zajęcia *Własna historia i kultura* w wymiarze 1 godziny tygodniowo, nie mniej niż 30 godzin na II etapie kształcenia
4. Szkoła umożliwia uczniom klas V uczącym się języka kaszubskiego (oraz innym chętnym za zgodą rodziców) udział w dodatkowych zajęciach *Własna historia i kultura*

V. Treści nauczania i opis założonych osiągnięć

Zapis z podstawy programowej	Treści kształcenia	Umiejętności/osiągnięcia (uczeń)
I Uczeń zna wybrane teksty kultury, ważne dla poczucia tożsamości kaszubskiej (4 godz.)	I.1) poznaje herb, hymn i flagę Kaszub;	1) - zna słowa hymnu kaszubskiego, - umie zaśpiewać pierwszą zwrotkę hymnu, - zna zasady zachowania się podczas śpiewania/słuchania hymnu
	I.2) zna historię powstania herbu, hymnu, flagi	2) - zna nazwisko twórcy projektu herbu, - umie przedstawić okoliczności zatwierdzenia herbu, - potrafi opisać wygląd herbu i określić symbolikę podstawowych jego elementów, - wie, kto jest twórcą słów i melodii Kaszubskiego Marsza, - zna fragment poematu Derdowskiego, z którego pochodzą słowa hymnu, - potrafi opisać wygląd historycznej flagi kaszubskiej, zna jej twórców, historię powstania, przechowywania, wykorzystywania, - potrafi opisać wygląd współczesnej flagi Kaszub
	I.3) poznaje historię swoją i najbliższych sąsiednich miejscowości i miast	3) – potrafi przedstawić swoją rodzinę i stosunki pokrewieństwa w języku kaszubskim, - lokalizuje swoją miejscowość, gminę, powiat na mapie Kaszub, - potrafi sformułować kilkuzdaniową wypowiedź na temat każdej z wymienionych wyżej jednostek
	I.4) zna bajki, baśnie i legendy powiązane z dziejami Kaszub i Pomorza (szczególnie najbliższej okolicy)	4) – wykazuje się znajomością legend związanych z jego najbliższym otoczeniem, - umie streścić wybraną legendę, - zna kilka utworów bajkowych i baśniowych (wybranych przez nauczyciela) o sztandarowym znaczeniu dla tożsamości (np. Opowieść o stworzeniu Kaszub)
	I.5) zna teksty literackie istotne dla poczucia tożsamości	5) zna ważniejsze utwory kształtujące poczucie tożsamości (np. wybrane fragmenty <i>Życia i przygód Remusa</i>), - potrafi odczytać symbolikę i znaczenie

	kaszubskiej	wybranych fragmentów, - potrafi odnieść wzorce literackie do swoich własnych postaw
II Poznaje cechy kultury Kaszub - zwyczaje - obrzędy - tradycje (6 godz)	II.1) zna elementy stroju ludowego	1) – potrafi wymienić i nazwać elementy stroju damskiego i męskiego, - opisuje z detalami wygląd typowego stroju
	II.2) poznaje typowe tradycje kaszubskie	2) – wie, co się mieści pod pojęciem „tradycja”, - umie wymienić najbardziej znane tradycje (np. zażywanie tabaki, tradycje kulinarne...), - potrafi połączyć tradycyjne zajęcia z wybranymi tekstami kultury
	II.3) poznaje znaczenie powiązań religijnych	3) – zna miejsca ulokowania kalwarii na Kaszubach, - potrafi sformułować krótkie informacje na temat każdego z nich, - wymienia miejsca kultu Maryjnego na Kaszubach, - zna legendy związane z tymi miejscami, - wie, że istnieją teksty przekładowe służące do kultywowania treści religijnych (przekłady Pisma Świętego, lekcjonarzy, Ewangelii; śpiewniki, modlitewniki)
	II.4) zna zwyczaje Bożonarodzeniowe, Wielkanocne i inne wybrane przez nauczyciela	4) – zna obrzędy okresu bożego narodzenia, - umie określić ich symbolikę i znaczenie, - potrafi opowiedzieć o zwyczajach i obrzędach kultywowanych we własnym domu, - Opowiada o zwyczajach wielkanocnych, - potrafi dokonać porównania obrzędów innych regionów z kaszubskimi, - wymienia i opowiada o innych wybranych zwyczajach i obrzędach
III Uczeń wykazuje się podstawowym zakresem wiadomości związanych z historią (10 godz)	III.1) zna ważniejsze etapy historyczne w dziejach Kaszub.	1) wymienia etapy historyczne w dziejach Kaszub (czasy najdawniejsze, wieki średnie, panowanie książąt, przekazanie Pomorza pod panowanie polskie, czasy zaborów, II wojna światowa, czasy współczesne), - potrafi krótko scharakteryzować każdy z wymienionych wyżej okresów, - umie powiązać teksty kultury i fragmenty literatury z konkretnymi wydarzeniami
	III.2) zna osoby zasłużone dla regionu	2) – potrafi wymienić kilka nazwisk twórców literatury szczególnie zasłużonych dla tworzenia ruchu kaszubskiego i popularyzacji języka (np. Ceynowa, Derdowski, Majkowski i inni twórcy związani z najbliższym otoczeniem ucznia), - potrafi opowiedzieć o zasługach każdego z nich dla Kaszub, - zna sztandarowe postaci zasłużone dla budowania kaszubskiej tożsamości, popularyzacji

		<p>Kaszub w świecie, umacniania roli języka,</p> <ul style="list-style-type: none"> - kojarzy współczesnych działaczy kaszubskich z najbliższego środowiska i ogólnego ruchu kaszubskiego, zna ich dokonania
	III.3) poznaje zabytki i ich tło historyczne	<p>3) – wymienia miejsca historyczne w Gdańsku i Trójmieście mające znaczenie dla kultury Kaszub,</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna pozostałe zabytki istotne na Kaszubach,
	III.4) zna zabytki Kaszub	<p>4) opowiada o zabytkach Trójmiasta istotnych dla Kaszubów na podstawie zdobytych we własnym zakresie wiadomości,</p> <ul style="list-style-type: none"> - umie szczegółowo przedstawić zabytki najbliższej okolicy
	III.5) - poznaje czasy rządów książąt pomorskich	<p>5) wie, że w wiekach średnich Pomorzem rządili książęta,</p> <ul style="list-style-type: none"> - dowiaduje się podstawowych wiadomości o Gryfitach i Subisławowicach, - wie, jakie ziemi należały do Pomorza Zachodniego i Wschodniego, kojarzy odpowiednie dynastie książęce z tym terenami, - poznaje dokonania wybitniejszych postaci książęcych (np. Barnim, Świętopełk Wielki, Mestwin II)
	III.6) - poznaje losy Kaszubów w czasie powstań i rozbiorów	<p>6) - wie, że Kaszubi próbowali organizować zrywy powstańcze,</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna organizatorów tych inicjatyw i miejsca, - wie, do jakiego zaboru należeli Kaszubi w czasie rozbiorów i co to oznaczało dla możliwości rozwoju ich języka i kultury
	III.7) - zna miejsca martyrologii Kaszubów i Pomorzan	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia miejsca martyrologii (Stutthof, Piaśnica, Lasy Szpęgawskie i inne bardziej oddalone od terenu Kaszub), - potrafi opowiedzieć historię ważniejszych i bliższych Kaszubom (oraz własnemu miejscu zamieszkania) miejsc
IV. Uczeń wykazuje się podstawowym zakresem wiadomości związanych z przyrodą (3godz)	IV.1)- dostrzega walory przyrodnicze regionu	<p>1) - uczeń zna miejsca szczególnie atrakcyjne pod względem przyrodniczym (np. Wzgórza Szymbarskie i inne),</p> <ul style="list-style-type: none"> - łączy powstanie tych form z legendami i postaciami z demonologii kaszubskiej, - zna specyficzne formy przyrody ożywionej i nieożywionej (np. troć wdzydzka, diabelskie kamienie, miejsca działania złych mocy, miejsca wyrobu półproduktów dla przemysłu (łyż szklane, ruda darniowa, węgiel drzewny – stąd nazwy wszystkich Hut), - opowiada o Morzu Bałtyckim i jego znaczeniu dla regionu (bursztyn – szlaki), - łączy omawianą w tym obszarze tematykę z mitologią/demonologią (duchy lasu, jeziora,

		morza)
	2) - zna elementy medycyny ludowej – ziołarstwo	2) odróżnia podstawowe zioła rosnące w okolicy, zna ich polskie i kaszubskie nazwy, - zna zastosowanie tych ziół w medycynie ludowej
<p>V. Uczeń wykazuje się podstawowym zakresem wiadomości związanych z kulturą materialną i duchową. (7 godz.)</p> <p>Godziny ponad 30 należy realizować w tym dziale lub innym wybranym przez nauczyciela i uczniów, w związku z ich zainteresowaniami</p>	1) - uczeń zna pieśni ludowe, instrumenty, tańce	1) – uczeń zna podział pieśni na bòżónczi i chòranczi, - umie zaprezentować kilka pieśni z każdej grupy, - potrafi rozróżnić i nazwać typowe instrumenty kaszubskie (burczybas, diabelskie skrzypce, bazuna, krzëwi róg, knara, sznëra), - odróżnia linie melodyczną podstawowych tańców (kòséder, marëszka, kòrkòwi, szewc, òkrąc sã wkół), - potrafi zatańczyć kilka podstawowych kroków wybranych tańców)
	2) - zna elementy budownictwa ludowego	2) – zna i potrafi odróżnić podstawowe typy budownictwa regionalnego (zrębowe, szkieletowo-szachulcowe, pruski mur)
	3) - zna elementy mitologii słowiańskiej i demonologii kaszubskiej	3) - dostrzega i rozumie zasady funkcjonowania elementów mitologii słowiańskiej i demonologii w języku (np. onomastyka: Grzenia, Labuda; frazeologia: powiedzenia, przekleństwa)
	4) - poznaje sprzęty, naczynia, wyposażenie domu	4) - potrafi porównać warunki życia ludności kaszubskiej dawniej i dziś - opowiada o wyposażeniu domu, sprzętach, naczyniach (na podstawie wystaw muzealnych i z autopsji)
	5) - przyswaja tradycyjne zajęcia ludowe (haft, garnkarstwo, plecionkarstwo, kowalstwo)	5) – zna podstawowe/ najstarsze szkoły haftu kaszubskiego (żukowska, wdzydzka), - potrafi opowiedzieć ich historię, dokonać porównania, określić podobieństwa i różnice, - wymienia tradycyjne rzemiosło wykonywane na Kaszubach, - umie nazwać elementy, materiały, narzędzia i wytwory poszczególnych dziedzin

VI. Sposoby osiągnięcia celów

Dla skutecznego realizowania założonych celów nauczyciel powinien wykorzystywać niekonwencjonalne metody pracy z uczniami. Większość zajęć należy przeprowadzić w

sytuacjach pozaklasowych. Zapoznając uczniów z twórcami i zabytkami kultury duchowej i materialnej Kaszub warto skorzystać z zasobów regionu w tym zakresie, wybrać się na wycieczkę, warsztaty w terenie, zaprosić ciekawych ludzi na spotkanie autorskie.

Omawiając ważniejsze etapy historyczne w dziejach Kaszub należy oprzeć się na literaturze poświęconej tym zagadnieniom (spis literatury w ostatnim dziale Programu).

Ważnym elementem realizacji Programu jest również wdrażanie ucznia do aktywnego uczestnictwa w wydarzeniach kulturowych, których na Kaszubach nie brakuje. Takie zachowania pozwolą na pełniejszą realizację celu głównego - Wzmocnienia związków kulturowych i historycznych z „małą Ojczyzną”.

Uczeń powinien też pracować metodą projektu, zbierać informacje (np. na temat najbliższych miejscowości, osób zasłużonych dla regionu ...), przeprowadzać rozmowy, wywiady, konstruować ankiety.

Nie należy w trakcie realizacji Programu zapomnieć o bogactwie tkwiącym w różnorodnych tekstach literackich i korzystać z dobrodziejstwa oferowanego w tym zakresie. Wspieraniem mogą i powinny także być liczne publikacje popularnonaukowe, czasopisma regionalne, radio.

VII. Ocenianie i metody sprawdzania osiągnięć ucznia

Ocena z przedmiotu *Własna historia i kultura* jest stosowana na ogólnie przyjętych zasadach, tzn. jest zgodna z ustaleniami Wewnątrzszkolnego Systemu Oceniania, wytycznymi MEN w sprawie oceniania, stawiana na podstawie opracowanego przedmiotowego systemu oceniania. Ocenia się osiągnięcia ucznia z przedmiotu dodatkowego, jakim jest *Własna historia i kultura*, ocena nie jest składową ocen osiągnięć z języka kaszubskiego. Natomiast należy ją wliczać uczniowi do średniej ocen.

Sprawdzanie osiągnięć ucznia powinno się odbywać systematycznie i w zaplanowany sposób. Ponieważ nadrzędnym zadaniem przedmiotu jest zapoznanie z bogactwem kulturowym Kaszub, zatem metody sprawdzania wiedzy i umiejętności w tym zakresie mogą być znacząco różne od monitorowania umiejętności językowych. Przydatnym narzędziem pomiaru będą tu wszelkiego rodzaju testy, ale też ocenianie kulturowej aktywności wychowanków, ich zaangażowania w życie społeczne, włączania się w organizację ciekawych przedsięwzięć edukacyjnych.

VIII. Literatura dla nauczyciela

1. Bolduan T., *Nowy bedeker kaszubski*, Gdańsk 2002.
2. Borzyszkowski J., *Gdańsk i Pomorze w XIX i XX wieku*, Gdańsk 1999.
3. Borzyszkowski J., Mordawski J., Treder J., *Historia. Geografia. Język i piśmiennictwo Kaszubów*, Gdańsk 1999.
4. Bukowski A., *Regionalizm kaszubski*, Poznań 1950.
5. Drzeżdżon J., *Współczesna literatura kaszubska 1945 – 1980*, Warszawa 1986.
6. *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, pod redakcją Jerzego Tredera, Gdańsk 2002.
7. *Kaszëbskô Biblejô*, tłum. ks. Grucza F., Poznań 1992.
8. *Kaszubi. Monografia socjologiczna*, red. Latoszek M., Rzeszów 1990.
9. Kirstein W., *Kaszëbsczé kòlãdë i gòdowé spiéwë*, Gdańsk 1982.
10. Kirstein W., Roppel L., *Pieśni z Kaszub*, Gdańsk 1958.

11. Kłaman E., Rzymowski S., Skupowa J., Szukalski J., *Kaszuby – leksykon geograficzny*, Gdańsk 2002.
12. Klat M., Mykowski J., *Księga Kaszub*, Gdańsk 1994.
13. *Knéga psalmów*, skaszëbił E. Gołąbk, Gdańsk 1999.
14. Kwidziński F., *Kaszubskie stroje ludowe*, Kartuzy 1998.
15. Kukier R., *Kaszubi bytownicy. Zarys monografii etnograficznej*, Gdynia 1968.
16. Labuda G., *Kaszubi i ich dzieje*, Gdańsk 1996.
17. Labuda G., *O Kaszubach*, Gdynia 1991.
18. Latoszek M., *Pomorze. Zagadnienia etniczno-regionalne*, Gdańsk 1996.
19. Łuka L., *Wierzenia pogańskie na Pomorzu Wschodnim*, Gdańsk 1973.
20. Majkowski A., *Historia Kaszub czyli Pomorza*, Toruń 1991.
21. Malicki L., *Rok obrzędowy na Kaszubach*, Gdańsk 1986.
22. Manthey F., *O historii Kaszubów*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 1997.
23. Mordawski J., *Geografia województwa gdańskiego*, Gdańsk 1996.
24. Mordawski J., *Statystyka ludności kaszubskiej. Kaszubi u progu XXI wieku*, Gdańsk 2005.
25. *Muzyka Kaszub. Materiały encyklopedyczne*, pod redakcją W. Frankowskiej, Gdansk 2005.
26. Necel A., *Demony, purtki i stolemy*, Warszawa 1973.
27. Neureiter F., *Historia literatury kaszubskiej*, Gdańsk 1982.
28. Odyniec W., *Kaszubskie obrzędy i zwyczaje*, Gdańsk 1985.
29. Ostrowska R., Trojanowska I., *Bedeker kaszubski*, Gdańsk 1978.
30. Perszon J., *Na brzegu życia i śmierci*, Pelplin 1999.
31. Pomierska J., *Kaszubskie przysłowia z polskimi odpowiednikami*, Gdańsk 2002.
32. Popowska-Taborska H., *Kaszubszczyzna. Zarys dziejów*, Warszawa 1980.
33. Samp J., *Bedeker Gdański*, Gdańsk 1994.
34. *Skôrb kaszëbsko-słowińszci mòwë. Prace Floriana Ceynowy*, Wejherowo 1985.
35. *Swiãté Pismiona Nowégò Testameńtu*, przełoż. E. Gołąbk, Gdańsk – Pelplin 1993.
36. Sychta B., *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, tom I – VII, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1967 – 1976.
37. Synak B., *Kaszubska tożsamość, ciągłość i zmiana. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1998.
38. Szeffka P., *Tańce kaszubskie*, Gdańsk 1958-69.
39. Szeffka P., *Narzędzia i instrumenty muzyczne z Kaszub i Kociewia*, Wejherowo 1982.
40. *Sztuka ludowa Kaszubów. Przeszłość i terażniejszość*, red. W. Szkulmowska, Bydgoszcz 1995.
41. Szukalski J., *Na Kaszubach*, Warszawa 1995.
42. Szukalski J., *Na Pojezierzu Kaszubskim*, Warszawa 1976.
43. Treder J., *Frazeologia kaszubska a wierzenia i zwyczaje (na tle porównawczym)*, Wejherowo 1989.
44. Treder J., *Kaszubi, wierzenia i twórczość*, Gdańsk 2002.
45. Trepczyk J., *Słownik polsko-kaszubski*, Gdańsk 1994.